

FOTO: REMO SAVISAAR

Must-toonekurg toitub looduslikel metsaveekogudel, mille elurikkus on märksa suurem kui kuivenduskraavistikes. Kraavitatud metsas jääb must-toonekurg aja jooksul nälga ja on sunnitud lahkuma. Nabala-Tuhala kaitseala loomine võimaldab nüüd tema elupaikade kvaliteeti parandada

Nabala piirkonna loodusväärtused

Lauri Klein, Uudo Timm

Enne kui otsustada mis tahes maatüki saatuse üle, peaksime üheksa korda mõõtma ja kaaluma kõike, mida me teame nii ala väärtustest kui ka selle seostest Eesti kui terviku ja tema ajalooga. Kahjuks kiputakse tänapäevases üha kiirema elutempoga ärimaailmas unustama nii ajalugu kui ka süsteemset tervikut. Pahatihti lähtutakse otsuseid tehes vaid sellest, mis on rahaliselt kõige tulusam, aga muus mõttes enamasti ajutine.

Nabala piirkonnas on viimasel ajal avastatud hulgaliselt loodusväärtusi nii taime- kui ka loomariigist, aga ka Euroopas hinnatud elupaigatüüpe ning geoloogilisi ja maastikuelemente. Et neid loodusrikkusi ja nende seisundit õigesti hinnata, tuleb vaadata laiemat pilti kui vaid Nabala piirkond.

Niisiis, kõigepealt on vaja teada selle paikkonna looduse arengulugu ja selle ala rolli meie rohevõrgustikus. Praegusajal saame lihtsa vaevaga kõrvutada eri aegade kaarte ja

ortofotosid [3]. Näeme, et Nabala piirkonna looduses on viimase saja aasta jooksul toimunud väga suured muutused.

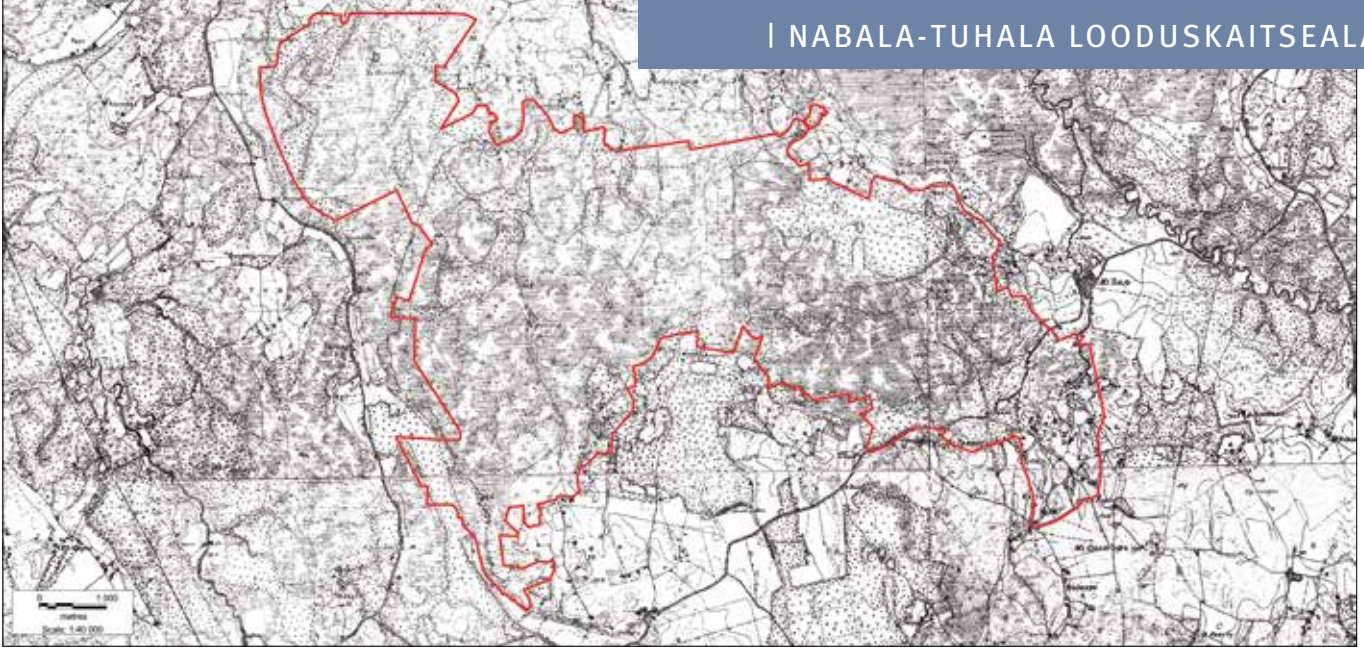
Siinse piirkonna loodust on mõjutanud eelkõige omalaadne veerežiim. Aasta jooksul muutub veetase väga suuresti: kevadise suurvee ajal ja suuremate sadude järel täituvad madalamad alad pikaks ajaks veega. Suvel põuaga kuivab aga suhteliselt õhuke mullakiht paeni läbi ning samuti jäävad kuivaks ajutised järvekesed ja ojade sängid. Samas leidub piirkonnas

hulk kurisuid ja allikaid, kuhu kaovad või kust saavad alguse ojad ja jõed. Kõik see on omane karstialadele.

Kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta. Et kirjeldada Nabala loodusväärtusi ja paikkonna tähtsust, tuleb kõigepealt teha rännak minevikku.

Praegune Nabala soiste metsade piirkond jäi mõisate ajal, mis oli Eesti loodusmaastike kujunemise mõttes oluline, kuue mõisa kokkupuutepunkti. Need mõisad olid Nabala mõis põhjas, Angerja ja Salutaguse

autoriõigus MTÜ Loodusajakiri

⊙ 1. Nabala-Tuhala looduskaitseala piirid verstasel kaardil [1, 3]

mõis läänes, Pahkla ja Tammiku mõis lõunas ja Tuhala mõis idas.

Toona mõjutasid kõik need mõisad ala loodust suhteliselt vähe. Vanu kaarte uurides näeme, et kõik siinsest piirkonnast alguse saavad või seda läbivad jõed ja ojad kulgesid siis veel looduslikus sängis. Kasutusel olid peamiselt soolaama moreenseljandikel paiknevad soosaared, mille juurde oli rajatud teid, et võimaldada sealset lopsakat rohttaimestikku niita või seal karjatada.

19. sajandi lõpust pärineva aluskaardi, nn verstakaardi järgi domineerisid siin laiaulatuslikud sood, mis paekivi pinnaläheduse ja karsti tõttu olid suuremas osas ilmselt lubjarikkad allika- ja madalsood (⊙ 1).

Hinnanguliselt võiks need sood loodusdirektiivi praeguse klassifikatsiooni järgi kuuluda lubjarikkaste allika- ja madalsoode hulka: Fennoskandia mineraalirikkad allikad ja allikasood ehk tüüp 7160, lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohu ja/või raudtarnaga (7210*) ja nõrglubja lasundit moodustavad allikad (7220*). Neist kaks viimast on nüüd esmatähtsad, s.t kaduvad elupaigad.

Nimetatud kaardi järgi hinnates katsid sedalaadi sood tõenäoliselt ligi 80% kogu alast ehk umbes 3700 hektarit. Toona olid siinsel alal ilmselt laialdaselt levinud sellised allikasoo- ja madalsootaimed nagu eesti soojumikas, harilik käoraamat, lõhnav käoraamat, soo-neiuvaip, kärbesõis jm, keda siin leidub kohati ka nüüdisajal.

Sama kaardi põhjal selgub, et ülejäänud ala jagunes kolmeks suuremaks ja kümnekonnaks väiksemaks metsatükiks. Suurim paiknes Tuhala külast läänes praeguse Tuhala-Nabala

maantee ääres ja oli juba siis majandatav. Sellest annab tunnistust metsasihtide võrgustik verstakaardil. Ulatuslik, tõenäoliselt üle 5000-hektarine soolaam kattis sel ajal kogu

⊙ 2. Nabala-Tuhala looduskaitseala 1935–1938 kasutusel olnud topokaardil [1, 3]

⊙ 3. Nabala-Tuhala looduskaitseala 1940.–1950. aastate topokaardil [1, 3]

4. Nabala-Tuhala looduskaitseala 1960. aastate topokaardil [1, 3]

5. Nabala-Tuhala looduskaitseala 1970.–1980. aastate topokaardil [1, 3]

praeguse Tallinna–Tartu ja Tallinna–Viljandi maantee vahelise ala.

Möödunud sajandi esimesel poolel oli piirkond ikka suhteliselt märg ja lage. Suurt osa piirkonnast katsid niisked niidud ja allikalised madal-sood. Siinset maastikku ilmestasid eri suurusega moreenseljandikud, millest osa olid mineraalsed soosaared, täis mitut liiki kápalisi, nagu kaunis kuldking, vóóthuul-sórmkápp, kahelehhine káokeel, rohekas káokeel jt.

Tol ajal oli Eestis suur nappus haritavast maast, nii põllu- kui ka heina- ja karjamaast. Seepárást hakati ka Nabala piirkonnas järjest enam rajama kraave, mille tóttu laiensesid haritavad alad. Samuti laiensesid niidetavate sooheinamaade pinnad, millele viitavad toonastele kaartidele kantud arvukad heinaküünid. Põllu- ja heinamaaks vähem sobivaid maid kasutati karjamaadena. Põlismetsi

oli siinse piirkonnas väga vähe. Üks selline oli umbkaudu 300 hektari suurune metsaala, mis jääb Tuhala-Nabala maantee áärde Sómeru küla lähedale.

Nabala looduváártusi aitavad hásti selgitada selle ala muutused, mida saab jälgida vanade kaartide järgi. 19. sajandi lõpus oli kogu ala veel peaaegu puutumatu ulatuslik soolaam, kus vaid servades leidus üksikuid metsatukki (⊙ 1). Enamjaolt sellisena säilis piirkond ka sõjaeelse Eesti vabariigi ajal kuni selle okupeerimiseni (⊙ 2). Kónealune ala ei olnud siis veel kuigivórd kraavitatud ja enamik jõgesid-ojasid voolas looduslikes sángides.

Suured muutused tói kaasa nõukogude aeg. 1940.–1950. aastatel kasutusel olnud topokaardilt náhtub, et kogu ala oli tugevasti kraavitatud (⊙ 3). Selgemalt eristusid ka metsaalad nii Loode-Nabalas kui ka Lááne-Nabalas, kus Angerja oja oli juba kraavi kaudu ühendatud Pírita jõega.

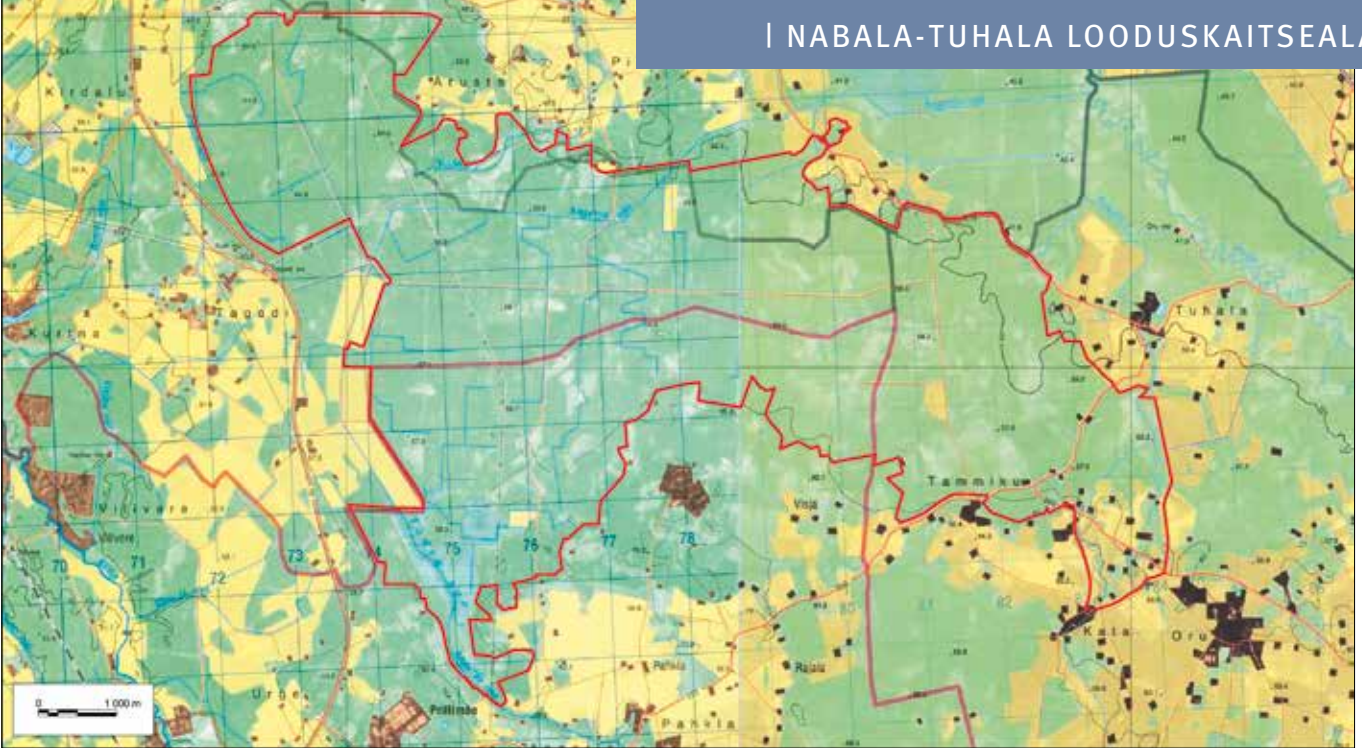
Ulatuslik kraavkuivendus hakkas kiiresti mõju avaldama: 1960. aastate topokaardi järgi on kogu ala metsastunud (⊙ 4). Siiski olid metsad endiselt soised ja noored. Tóenäoliselt olid need metsad toona pikitud paljude soolapikestega, kus kasvas endistviisi sootaimi, ja arvatavasti elutsesid ka must-toonekurg ja konnakotkad.

20. sajandi algupoolel rajatud kuivendussüsteemid piirdusid siiski peamiselt väiksemate soodega ja suuremate soode servaaladega. 1960. ja 1970. aastatel saavutas aga maaparandus ka Nabalas väga ulatuslikud mõótmed. Kuivenduskraave rajati kóikjale ning väiksemad ojad ógvendati. Samal ajal vähenes suurmajandite oludes tunduvalt soo-

FOTO: REMO SAVISAAR

Váike-konnakotkale, esimese kaitsekategooria linnuliigile, pakub Nabala piirkond sobivaid pesitus- ja toitumisalasid

⊙ 6. Nabala-Tuhala looduskaitseala 1990. aastatel tarvitusel olnud baaskaardil [1, 3]

niitude tarvitus heinamaadena ja lõpetati metsades loomade karjatamine. Selle tagajärjel hakkasid endised puisniidud ja -karjamaad võsastuma ja hiljem metsastuma.

Väga oluliselt mõjutas piirkonna veerežiimi Angerja oja suunamine Tallinna veevarustuse tarbeks Pirita jõkke. Angerja oja ümbersuunamine ja kuivendusvõrk alandas põhjavee taset paiguti ligi kaks meetrit ja kiirendas tunduvalt vee äravoolu kogu piirkonnast. Üksiti jäid kuivaks paljud allikad ja kaevud ning Vääna jõgi kaotas oma ülemjooksu.

Pärast kuivendussüsteemide rajamist hakati kohe istutama metsa. Hoolimata tihedast kraavivõrgust ei õnnestunud see siiski kõikides kohtades. Seetõttu tuli istutamist nii mõneski kohas korrata ja pinnast eri moel ette valmistada.

Sedamööda, kuidas kuivendus-kraavistik tihenes, kasvas ala järjest enam metsa. 1970.–1980. aastatel oli siinsetes metsades tihe kuivendusvõrk ja soolappe palju vähem (⊙ 5). Angerja oja oli toona suures osas looduslikust sängist välja viidud ja kraavidesse suunatud. Ilmselt oli vähenenud nii looduslikele vooluvetele omaste selgrootute liikide hulk kui ka kahepaiksete arvukus alal ning kindlasti olid halvenenud musttoonekure ja konnakotkaste elutingimused. Siiski oli säilinud mitut liiki kápalisi ja lisandunud neid, kes taha-

FOTO: LAURI KLEIN

Kaunis kuldking kasvab Nabala piirkonnas ulatusliku populatsioonina. Viljuv taim parempoolsel fotol on pildistatud kavandatud Nõmmküla kaevandusalal, kus kuldkingad paistavad silma elujõulisuse ja rohke viljumisega

vad metsaseid elupaiku, nagu pruunikas pesajuur.

1990. aastate nn baaskaardilt ilmneb lausaline metsalaam (⊙ 6), mille varjus on aga endiselt säilinud kunagistele soodele omased taimed ja loomad, kes ootavad võimalust leida taas elupaiku taastuvates madal- ja allikasoodes.

Et märgata konna, on vaja tõusta kotka kõrgusele. Praeguseks on Nabala piirkond enamjaolt tiheda kraavitusega peamiselt metsane ala.

FOTO: TOOMAS KUKK

See on Tallinna lähiümbruses üks suuremaid rohevõrgustiku tuumalaid, kus võib kohata kõiki meie suurulukeid.

Kõrvutades rohevõrgustikku kaitsvatate aladega, näeme, et Harjumaal ei leidu Nabala ümbruskonnas suuri kaitsavaid objekte (⊙ 7). Seega on siin, loodusalade loomuliku võrgustiku piires, vajalik ja otstarbekas luua looduskaitseala: see sobituks siia kui järjekordne oluline pusletükk.

Asudes Tallinnale suhteliselt lähedal, jääb Nabala Kõrvemaa metsa-

© 7. Nabala-Tuhala looduskaitseala (lilla piirjoonega) Harjumaal (kollase piirjoonega) rohevõrgustikus 2009. aasta seisuga (roheline ala) koos praeguste kaitsealuste aladega (punase viirutusega alad) [1]

ja soomalaamade ning Läänemaa Suursoo loodusmassiivi vahelise ida-lääne-suunalise rohekoridori keskele. See rohekoridor on riikliku tähtsusega, s.t tagab looduslike liikide asurkondadele üliolulise ühenduse Eesti lääne- ja idaosa vahel. Nabalast lääne poole jääb rohevõrgustiku tuumaladele veel mõningaid kaitsealaid, kuid Nabalas ja sellest idas ei toeta neid tuumalaid peaaegu mitte üksi kaitseala ja seega on küsitav ka kaitsealuste liikide asurkondadevahelise sidususe säilimine (© 7).

Eesti inimasustuse koondumist suurlinnade, ennekõike Tallinna piirkonda kinnitab ka joonis 7. Just Harjumaale, pealinna ümbrusse jäävad rohevõrgustiku kõige kitsamad rohekoridorid ja kõige väiksemad tuumalad, ent neile ei ole tagatud kaitset looduskaitsealade järgi, kuna seal ei ole loodud kaitseala(sid).

Kas lubjarikkad allikasood ja tamme-puisniidud või laanemetsad? Kui vaadata Nabala piirkonna loodusväärtuste paiknemist vaid praegustel kaartidel, ei pruugi me leida selgeid põhjusi, miks mõned loodusväärtused, näiteks kaunid kuldkingad, kasvavad just nendes metsades, aga mitte teistes näiliselt samalaadsetes kohtades.

Hoopis selgem seos tuleb ilmsiks võrdluses eelmise sajandi algupoole kaartidega (© 8 ja 9). Kauni kuldkinga leiukohad ühtivad kunagiste kruusaste seljandike ja soosartega

või teiste aladega, kus enne sõda paiknesid puisniidud ja -karjamaad. Metsastumise käigus on nendel aladel paiguti kujunenud rikka alustaimestikuga kuusikud, tammikud ja sürjametsad. Need Euroopas väärtustatud elupaigatüübid on rohundi-

rikkad kuusikud (9050), vanad laiialehised salumetsad (9020*) ja okasmetsad moreenkõrgendikel (9060) [2].

Siiski pole neid vanemaid metsi majandusmetsades kuigi palju, sest raieküpsena on need maha raiutud. Poolvarju vajav kaunis kuldking on sellest hoolimata suutnud alles jääda: siin on tema kõige ulatuslikum kasvuala Eesti mandriosas. Ilmselt on tema kasvukohtade seisund muutunud oludes siiski halvenenud.

Väga selget seost on näha ka soodes kasvavate taimedega. Nende praegused kasvualad jäävad endistele suurematele allikaaladele ja kuivendusest vähem mõjutatud soolappidele. Ka nende liikide puhul saame rääkida üha kahanevatest kasvualadest.

Siinsete soode taimharulduste rikkust ja nende käekäiku on pikka aega jälginud kohalik loodusemees, orhideeklubi liige Arne Kivistik [5]. Tema tähelepanekud kinnitavad, et soode,

Keskonnaregistrisse kantud looduskaitsepiirangud Nabala-Tuhala looduskaitseala piirkonnas [1]

Kaitsealuse objekti nimi või tähis	Tüüp	Pindala
Rahaaugu	Hoiuala	401,9 ha
Tammiku	Looduskaitseala	381,4 ha
Tuhala	Maastikukaitseala	189,1 ha
Kämbla	Looduskaitseala	164,7 ha
Angerja must-toonekurg	Püsielupaik	70,9 ha
Pahkla must-toonekurg	Püsielupaik	19,6 ha
Sõmeru väike-konnakotkas 1	Püsielupaik	3,1 ha
Sõmeru väike-konnakotkas 2	Püsielupaik	3,1 ha
Vaida väike-konnakotkas	Püsielupaik	3,1 ha
Aruvalla väike-konnakotkas 1	Püsielupaik	3,1 ha
Aruvalla väike-konnakotkas 2	Püsielupaik	3,1 ha
Tuhala mõisa park	Kaitsealune park	5,1 ha
Reinu kasesalu	Kaitsealune puistu	0,4 ha
VEP nr 154074	Vääriselupaik	0,5 ha
VEP nr 154087	Vääriselupaik	0,8 ha
VEP nr 154088	Vääriselupaik	1,1 ha
VEP nr 154089	Vääriselupaik	1,8 ha
VEP nr 154090	Vääriselupaik	2,6 ha
VEP nr 154098	Vääriselupaik	0,4 ha
VEP nr 154099	Vääriselupaik	1,6 ha
VEP nr 154108	Vääriselupaik	1 ha
VEP nr 154172	Vääriselupaik	0,3 ha
VEP nr 158161	Vääriselupaik	0,8 ha
VEP nr 158165	Vääriselupaik	2 ha
VEP nr 158174	Vääriselupaik	1,2 ha
VEP nr 204120	Vääriselupaik	2,8 ha
VEP nr 204121	Vääriselupaik	6,4 ha

eriti lagesoode pind on viimase 30 aasta jooksul kuivendussüsteemide mõjul pidevalt vähenenud, ka Tammiku looduskaitseala piires. Kui puittaimestik tungib peale, suureneb transpiratsioon, mille tõttu jäävad sood üha kiiremini kuivemaks ja taimharulduste seisund halveneb.

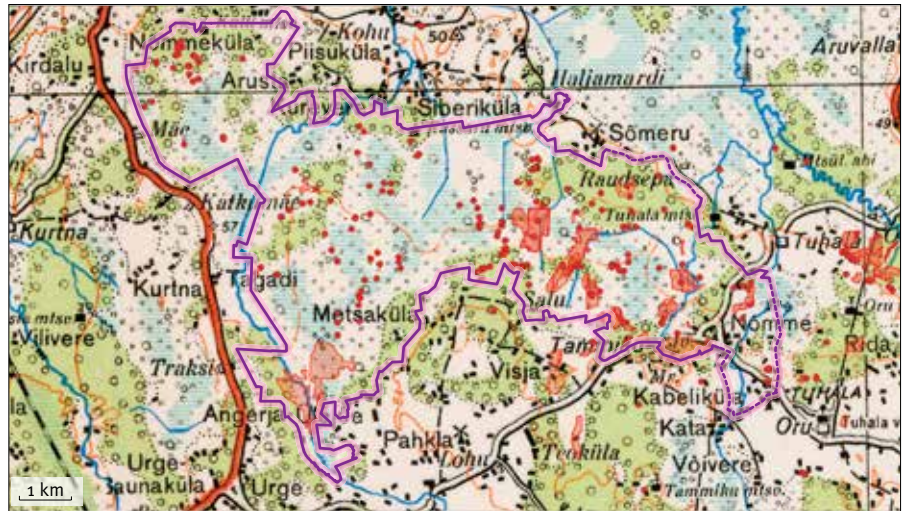
Nabala piirkonna kõige haruldsemate kaitsealuste loomaliikide – must-toonekure, väike-konnakatka ja rohunepi – elupaigad on seotud looduslike jõgede-ojade ja märgade niitudega. Just neid kolme liiki tuleks pidada ala põllisasukateks. Ent hulk teisi liike, näiteks rähnid, väike-kärbsenäpp, laanepüü jt, on siia elama asunud ala metsastudes. Üldiselt on ka loomaliikide jaotumine piirkonnas seotud peamiselt endisi puisniite kandnud moreenseljandikega ja kunagiste metsaste soosaarte servadega (☉ 9).

Soostuvad ja soo-lehtmetsad on aga valdavalt sekundaarsed, kujunenud soode kuivendamise käigus. Kuivenduse toimel suutis mets kasvama hakata, kuid siiski on põhjavee tase piisavalt kõrge, et toetada soostumist või on see kuivendusvõrgu amortiseerumise tõttu taas alguse saanud.

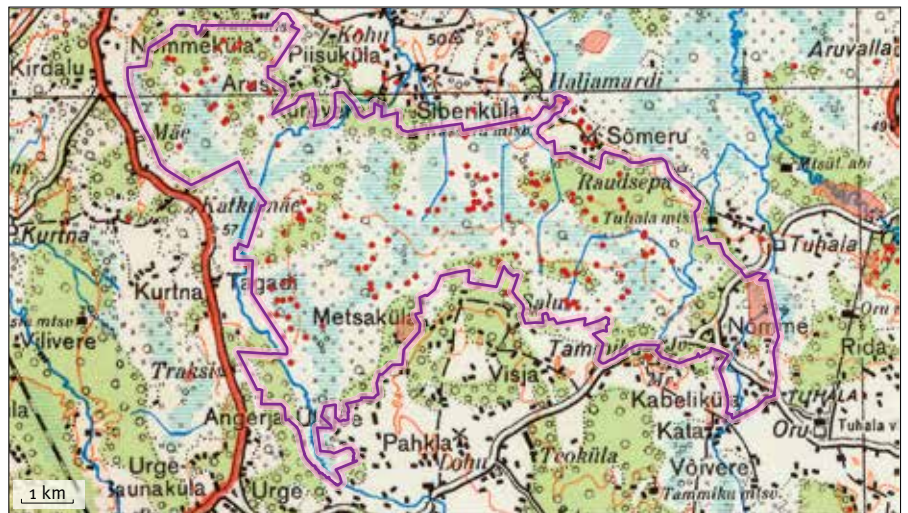
Ka lamminiitude levik on seotud vanadel kaartidel kajastatud ojade ja jõgede endiste voolusängidega. Maaparanduse käigus on neid õgvendatud ning vanad sängid toimivad osaliselt vaid suurvee ajal. Kiire veeäravoolu tõttu on suur osa endistest luhtadest kuivemaks jäänud ja võsastunud. Vaid kõige märjemad alad suudavad pakkuda elupaika rohunepile, rukkiräägule ja teistele luhalindudele.

Kuigi suurt osa paikkonnast on seni üsna tugevasti mõjutanud metsamajandus ja kohati on elupaigad väga killustunud, on ala looduskaitsepotentsiaal endiselt suur. Üksiti tuleb pidada silmas, et loodusolude mõttes ühendab kogu piirkonda karstinähtuste esinemine ja sellest ajendatud tundlik veerežiim.

Kuivenduse ja metsamajanduse mõjude tõttu ongi praegusajal raske leida selgete tunnustega EL loodusdirektiivi elupaigatüüpe. Need alad on enamasti väga väikesed killud või siis sisaldavad vaid tunnusi-ke, kät-

☉ 8. Kaitsealuste taimeliikide leiukohad (punased täpid ja viirutusalad) Nabala-Tuhala looduskaitsealal (piir tähistatud lilla joonega) ja selle ümbruses 1935.–1938. a topokaardi taustal [1, 3]

☉ 9. Kaitsealuste loomaliikide leiukohad (rohelist täpid ja viirutusalad) Nabala-Tuhala looduskaitsealal (lilla joonega piiristatud ala) ja selle ümbruses 1935.–1938. a topokaardi taustal [1, 3]

kemata elupaigale omast struktuuri. Peamiselt jäävadki need elupaigad endiste suuremate laamade jäänikitena kaitstavate alade piiresse, sest piiranguteta majandusmetsades raiutakse metsad juba nooremana maha ja need ei jõuagi elupaiga kriteeriumidele vastava vanusega metsaks areneda (☉ 10).

Nabala piirkonnas on registreeritud suur hulk kaitsealuste liikide leiukohti.

Ühtlasi on teada, et endist liigniisket veerežiimi saab siin taastada. Sellepärast ongi siinsele alale läbi aegade kavandatud palju kaitstavaid objekte (vt tabelit ja ☉ 11). Praegu on siin veel võimalik taastada veerežiim, tõkestades kuivendus-

kraavide voolu ja suunates jõed-ojad endistesse sängidesse. See ongi olnud Nabala-Tuhala looduskaitseala esialgse tsooneerimise alus. Veerežiimi taastamist vajavad alad olid kõik planeeritud sihtkaitsevöönditesse, et oleks võimalik neid töid teha.

Eraldi tuleb toonitada, et ala metsamajandust peaks Nabala-Tuhala looduskaitseala kaitseveerežiim mõjutama vähem, sest Nabala looduskaitseala kompleks taastamise põhisih on laiendada siinsete madal- ja allikasoodu ulatust ning parandada nende seisundit. Ent kui taastada liigniiske veerežiim, väheneb paratamatult majandatavate metsade ulatus.

Sestap on ilmselge, et endist looduskaitseala kompleks tuleb taastada koos-

⊙ 10. EL loodusdirektiivi elupaigatüüpide leiukohad (punase viirutusega alad) Nabala-Tuhala looduskaitsealal (piiristatud lilla joonega) ja selle ümbruses 1935.–1938. a topokaardi taustal [1, 3]

⊙ 11. Teised kaitstavad alad (punase viirutusega) Nabala-Tuhala looduskaitsealal (piir märgitud lilla joonega) ja selle ümbruses 1935.–1938. a topokaardi taustal [1, 3]

töös kogukonnaga. See võimaldab ala maaomanikel oma eluviisi endiste aegade valguses ümber orienteerida, näiteks praeguse kitsa metsamajanduse kõrval asuda taastama endisi puisniite ja neid niitma ning karjatama.

Üks Nabala-Tuhala looduskaitseala loomise eesmärk ongi taastada piirkonna veerežiim ja seda hoida, kaitses madalsoid, allikaalaid, põhjavett, karstivälja ning nendega seotud haruldast ja ohustatud elustikku. Kohati on tegemist looduslikult nitraaditudliku alaga ehk avatud karstivormidega, kaitsmata põhjaveega alaga [4].

Nabala piirkond kujutab endast looduskompleksi, hõlmates ulatuslikule karstialale jäävad soo- ja metsaelupaigatüübid ning kaitsealuste ja

ohustatud liikide elupaigad. Kaitseala loodeossa jääb kauni kuldkinga, Eesti suurima orhidee rikkalik kasvuala. Sõmeru külasse jäävad väike-konnakotka elupaigad ning Tuhalasse väga esinduslik rohune piir. Et neid elupaiku hoida, tuleb majandustegevust reguleerida.

Peale nende loodusväärtuste on Nabala piirkonna kaitse oluline teiste haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide jaoks [5]. Teadaolevatest teise ja kolmanda kategooria kaitsealustest loomaliikidest elutsevad EOÜ Tallinna linnuklubi 2011. aastal tehtud inventuuri andmetel kaitsealal kanakull, karvasjalg-kakk, laanerähn, valgeselg-kirjurähn, hiireviu ja raudkull. Neid liike ohustab piirkonnas metsaraie. Kokku kaheksal territooriumil on kohatud sookurged.

Suhteliselt arvukate pesitsejate elavad siinsel alal laanepüü ja väikekärbsenäpp, kes on kantud EL linnudirektiivi esimesse lisasse. Suure asustustihedusega (0,23 paari/km²) paistab Nabalas silma händkakk. Peale selle on siin registreeritud öösorr, musträhn, teder, hallpearähn, väänkael ja nõmmelõoke. Kaitseala kagunurka jääb teise kategooria liigi rohune piir 52 ha suurune elupaik. Rohune piir on Eesti punasesse nimestikku kantud kui eriti ohustatud liik [6].

Tuleb silmas pidada, et kogu Nabala-Tuhala looduskaitseala ja selle lähikonna elustik on liigirikas just seetõttu, et siin on levinud lubjarikkad mullad ja aluskorra paekivimid paiknevad suhteliselt pinna lähedal. Kaitstavatest liikidest on kõige rohkem leiukohti registreeritud kaunil kuldkingal, järgnevad pruunikas pesajuur, vööthuul-sõrmkäpp ja kahelehine käoheel. Samuti on just Nabala-Tuhala looduskaitsealal hulk allikasoid, kus kasvab muidu meie läänesaartele iseloomulikke haruldusi, näiteks lõhnav käoraamat.

Loodusväärtuste hoid ja kestlik kasutamine on läbi aegade kuulunud kohalike kogukondade ja talupidajate eluviisi juurde. Tänapäevane, kodukohast kaugel paiknev maaomand on selle ühendusi tihti katkestanud ja tekitanud konflikti looduskaitse ning majandushuvidega omanike vahel. Kahjuks ei tajuta enam sidet omandiga. Tihti on ainus side majanduslik, kuiv kalkulatsioon, kui palju maavaldus raha sisse toob.

Ka Nabala-Tuhala looduskaitseala piirkonnas leidub selliseid inimesi, kellel on säilinud side oma esivanemate maaga, kaduvväike osa kõigist piirkonna maaomanikest. Enamik elab ja toimetab mujal või kuulub maa hoopis firmadele, kelle selge siht on üksnes majandusedu.

Selline olukord ei ole loodusväärtuste ega pikas perspektiivis ka majandustegevuse enda suhtes kestlik: varem või hiljem väheneb kogu ala väärtus. Teisisõnu jäetakse tulevastele põlvedele märksa kallim elulaad kui praegu. Omanikupõhine

Nabala-Tuhala looduskaitsealal ja selle lähedale jääva looduskompleksi piires registreeritud kaitsealuste liikide loetelu [1]

Taimed (vt ka 8)

I kaitsekategooria taimeliike ei ole registreeritud

II kaitsekategooria

- kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), 69 leiukohta
- punane tolmpes (*Cephalanthera rubra*), 1 leiukoht
- kärbesõis (*Ophrys insectifera*), 15 leiukohta
- lõhnav käoraamat (*Gymnadenia odoratissima*), 7 leiukohta
- täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza cruenta*), 12 leiukohta
- Rusowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*), 7 leiukohta
- kõdu-koralljuur (*Corallorhiza trifida*), 2 leiukohta
- püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*), 21 leiukohta
- kuninga-kuuskjalg (*Pedicularis sceptrum-carolinum*), 4 leiukohta
- eesti soojumikas (*Saussurea esthonica*), 14 leiukohta
- koldjas selaginell (*Selaginella selaginoides*), 3 leiukohta
- madal unilook (*Sisymbrium supinum*), 7 leiukohta
- sile tondipea (*Dracocephalum ruyschiana*), 2 leiukohta
- kõrge kannike (*Viola elatior*), 1 leiukoht

III kaitsekategooria

- pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), 39 leiukohta
- harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), 21 leiukohta
- hall käpp (*Orchis militaris*), 8 leiukohta
- kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*), 24 leiukohta
- rohekas käokeel (*Platanthera chlorantha*), 1 leiukoht
- soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), 17 leiukohta
- tumepunane neuuvaip (*Epipactis atrorubens*), 4 leiukohta
- laialehine neuuvaip (*Epipactis helleborine*), 2 leiukohta
- vööthuul-sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), 39 leiukohta
- kuradi-sõrmkäpp (*Dactylorhiza maculata*), 12 leiukohta
- balti sõrmkäpp (*Dactylorhiza baltica*), 3 leiukohta
- kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), 13 leiukohta
- suur käopõll (*Listera ovata*), 21 leiukohta
- roomav öövilge (*Goodyera repens*), 1 leiukoht
- värvi-paskhein (*Serratula tinctoria*), 2 leiukohta
- lodukannike (*Viola uliginosa*), 1 leiukoht
- aas-karukell (*Pulsatilla pratensis*), 3 leiukohta
- karukold (*Lycopodium clavatum*), 1 leiukoht
- harilik ungrukold (*Huperzia selago*), 10 leiukohta
- harilik sügislill (*Colchicum autumnale*), 2 leiukohta

Loomad (vt ka 9)

I kaitsekategooria

- must-toonekurg (*Ciconia nigra*), 2 leiukohta (Angerja, Pahlkla PEP)
- väike-konnakotkas (*Aquila pomarina*), 2 leiukohta (Sõmeru, Vaida, Aruvalla PEP)
- lendorav (*Pteromys volans*), 1 leiukoht (Kämbla LKA)

II kaitsekategooria

- rohunepp (*Gallinago media*), 2 leiukohta
- karvasjalg-kakk (*Aegolius funereus*), 1 leiukoht
- kanakull (*Accipiter gentilis*), 5 leiukohta
- laanerähn (*Picoides tridactylus*), 7 leiukohta
- valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*), 4 leiukohta
- veelendlane (*Myotis daubentonii*), 2 leiukohta
- põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*), 4 leiukohta
- pruun-suurkõrv (*Plecotus auritus*), 3 leiukohta

III kaitsekategooria

- väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), 41 leiukohta
- rukkirääk (*Crex crex*), 11 leiukohta
- laanepüü (*Bonasia bonasia*), 30 leiukohta
- teder (*Tetrao tetrix*), 5 leiukohta
- sookurg (*Grus grus*), 10 leiukohta
- händkakk (*Strix uralensis*), 7 leiukohta
- värbkakk (*Glaucidium passerinum*), 1 leiukoht
- soo-loorkull (*Circus pygargus*), 2 leiukohta
- hiireviu (*Buteo buteo*), 8 leiukohta
- herilaseviu (*Pernis apivorus*), 2 leiukohta
- raudkull (*Accipiter nisus*), 6 leiukohta
- tuuletallaja (*Falco tinnunculus*), 1 leiukoht
- öösorr (*Caprimulgus europaeus*), 7 leiukohta
- väike-kirjurähn (*Dendrocopos minor*), 2 leiukohta
- musträhn (*Dryocopus martius*), 11 leiukohta
- hallpea-rähn (*Picus canus*), 6 leiukohta
- väänel (*Jynx torquilla*), 4 leiukohta
- nõmmelõoke (*Lullula arborea*), 2 leiukohta
- hoburästas (*Turdus viscivorus*), 1 leiukoht
- vööt-pöösälind (*Sylvia nisoria*), 1 leiukoht
- punaselg-õgija (*Lanius collurio*), 4 leiukohta
- suitsupääsuke (*Hirundo rustica*), 4 leiukohta
- saarmas (*Lutra lutra*), 1 leiukoht
- rästik (*Vipera berus*), 1 leiukoht
- tähnikvesilik (*Triturus vulgaris*), 1 leiukoht
- rabakonn (*Rana arvalis*), 3 leiukohta
- kuklased (*Formica sp.*), 2 leiukohta
- kimalased (*Bombus sp.*), 1 leiukoht

looduskaitsemudel oleks ideaalne juhul, kui side maaomandiga oleks üldine ja seda tajutaks kestliku väärtusena. Tänapäeval on see aga kahjuks pigem erandlik. ■

1. Eesti looduse infosüsteem (EELIS): <http://loodus.keskkonnainfo.ee/eelis>.
2. Klein, Lauri; Timm, Uudo; Kiristaja, Piret 2010. Nabala maastikukaitseala ettepaneku loodus-

väärtuste inventuur. OÜ Tirts & Tigu, Tallinn.
3. Maa-ameti avaliku WMS teenuse ajaloolised kaardid. Selgitav veebileht: geoportaal.maaamet.ee/est/Teenused/Avalik-WMS-teenus-p65.html.
4. Nabala looduskaitseala kaitse-eeskirja projekt. Käsikiri.
5. Sepp, Kalev (koost) 2013. Ekspertis Nabala looduskaitseala moodustamise põhjendatusele ja kavandatavate piirangute otstarbekusele. Eesti maatilikool.
6. Tuule, Eet; Tuule, Aarne 2011. Kaitstavate linnuliikide ja nende elupaikade väljaselgitamine planeeritava Nabala maastikukaitsealal.

Haudelinnustiku uuringu aruanne 2011. a. Tallinna linnuklubi, Tallinn.

Lauri Klein (1970) on zooloog, maastikuökoloogia magister. Praegu keskkonnaagentuuri looduskaitseosakonna elurikkuse juhtspetsialist. Koordineerinud riiklikku eluslooduse seiret ja koostanud selle kokkuvõtteid.

Uudo Timm (1959) on zooloogiamagister, keskkonnaagentuuri eluslooduse seire osakonna juhataja. Tegelnud nii looduse uurimise, looduskaitse kui ka loodusaridusega.